

עומק דעת

ממרן הגאון הגדול
רבי יהושע אייכנשטיין שליט"א
ראש ישיבת 'יד אהרן'

פרשת ויצא

דרך העליה בעבודת ה'

והשלישית היא תיקון היצר, שיהיה האדם עלז ושש לעבודתו יתברך'.

התנאי הראשון לכל עלייה היא שהאדם מתעורר ורוצה להשתנות. זהו הפתח וההתחלה, שאדם לומד מוסר ומתעורר ורוצה לתקן את חסרונותיו. מתוך כך הוא מגיע לשלב הנקרא 'כבישת היצר', דהיינו שעדיין קיימת בו נטייה לחומריות אלא שהוא מתגבר עליה וכובש את רצונותיו. ואמנם הוא מצליח לכבוש את יצרו, אך זה בא לו מתוך קושי גדול מאחר והוא כופה את יצרו הרע נגד טבעו.

והשלב השלישי נקרא 'תיקון היצר'. לאחר שאדם כובש את יצרו פעם אחר פעם, הוא מגיע למצב שבטלה ממנו הנטייה החומרית באותה דרגה שהוא אוחד בה, וקנה קנין בנפשו לזכך את חומריותו בדרגה זו. במצב כזה, כבר אין לו התנגדות פנימית לכך, מאחר וקנה זאת בנפשו קנין גמור, והוא 'עלז ושש לעבודתו יתברך'. כעת הוא מוכן לעלות לדרגה הבאה, וללכת בה שוב בשלבים של 'הרגש כיבוש ותיקון'.

ממשיך הגר"י סלנטר לבאר, שחז"ל אומרים שהתורה היא תבלין ליצר הרע. וממשמעות דברי חז"ל בכמה מקומות אנו למדים שהתורה מכוונת ממש כנגד כל ג' השלבים הללו, ואף בשלבים האמורים כאן בדרכי המלחמה עם היצר הרע, התורה מסייעת לאדם בכל שלב ושלב שיוכל לגבור על יצרו.

השלב הראשון הוא מה שהתורה נקראת 'חיים', כדאי' במסכת ע"ז: 'אף בני אדם כיון שפורשין מן התורה מיד מתים'. דבר זה מכוון כנגד השלב של ה'הרגש'. אדם חי מרגיש, ואילו מת אינו מרגיש. כאשר אדם כבר עורר את הרגש שלו לכבוש את יצרו והריהו בבחינת 'חי', התורה שהיא חיים שומרת עליו שלא יאבד את הרגשו ויהיה כמת שאינו מרגיש.

הבחינה השנייה היא שהתורה בגדר 'רפואה', כדאי' במסכת קידושין: 'ושמתם, סם תם כו', משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה ע"ג מכתו כו', כך הקב"ה אמר להם לישראל בראתי להם יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין'. בחינה זו היא עבור מי שעומד בשלב של כיבוש היצר, שהוא בגדר חולה מאחר והיצר הרע גובר בו, והתורה שהיא בבחינת 'רפואה' עומדת לו לגבור על יצרו.

א

"ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו" (כח, יב). מבאר המלבי"ם: 'על זה הראו לו בחלום הנבואי, איך הוא בעצמו הוא הסולם המקשר כל העולמות, כי מוצב ארצה מצד גופו וראשו מגיע השמימה מצד נשמתו'.

האדם מצד גופו החומרי נמצא ועומד כאן בארץ, אלא שנשמתו היא חלק אלוק ממעל, ויש באפשרותו להתעלות לשמים ולהשתייך כולו למקור נשמתו. ובדברי המלבי"ם נתבאר לנו, כי דרך עליית האדם, במטרה להתרומם ולהתקרב לשורש נשמתו, נמשלה כאן בפסוק לסולם. ביאור הדברים כדלהלן:

הגר"א בספר משלי על הפסוק "אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף ליבו" (יט, ג), כותב בזה"ל: 'כי אמרו ז"ל הבא ליטהר מסייעין אותו, ולפעמים אדם מתחיל ללמוד תורה ולעשות מצוות ואח"כ פורש מחמת שקשה לו מאוד, לפי שאין מסייעין לו וזועף על ה' למה לא סייעהו. ובאמת הוא מחמת אוולתו, והיינו כי כל אדם צריך לילך לפי מדרגתו ולא יקפוץ, ואז ילך לבטח בדרכו אף כי יסייעהו. אך זה האדם לא התחיל ללכת לפי דרכו לכך לא סייעהו'. במקום נוסף, הגר"א ממשיל את דרך העלייה לסולם, ומבאר שצריכים לעלות שלב אחר שלב ולא לדלג מיד למעלות עליונות.

מבואר כאן, שבעבודת ה' צריכים לעלות שלב אחר שלב, ומי שמדלג למדרגות גבוהות שאינן לפי דרגתו וכוחותיו בשעה זו, לא תהיה לו סייעתא דשמיא. ואף שנאמר 'בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו', כל זה דווקא כשעולה לפי כוחותיו מדרגה לדרגה.

ב

נבאר את השלבים הנצרכים בכדי לעלות מדרגה לדרגה: מרנא הגר"י סלנטר (אור ישראל סימן ל) כותב בזה"ל: 'היוצא מכלל דברינו, כי המדרגות בעבודתו יתברך, שלש הן במספר. האחד הוא הפתח וההתחלה, הוא ההרגש, שיהיה האדם לומד מאמרי חז"ל ומוסרי החכמים, לחזור עליהם כמה וכמה פעמים, עד אשר יתפעל וירגיש בנפשו חסרונו, ומזה יבוא למדרגה השנייה היא כבישת היצר.

של עשו. והרי ההכנה שעשה יעקב אבינו קודם שהלך לבית לבן, היא שלמד תורה ארבע עשרה שנים בבית שם ועבר. נמצא שהתורה שלמד, היא זאת שסייעה לו לעמוד בניסיון ולא ליפול מדרגתו, כפי שנתבאר.

על דרך זו, מה שנאמר בבריתא דרבי פינחס בן יאיר: 'תורה מביאה לידי זהירות וזהירות מביאה לידי זריזות וזריזות מביאה לידי נקיות' וכו', אין הכוונה שהתורה מביאה רק לידי זהירות, ולאחמ"כ הזהירות עצמה מביאה לידי זריזות אף בלא התורה, אלא שבכל שלב שאדם עולה הוא זקוק לתורה שתסייעהו בכך - 'בראתי יצר הרע, בראתי לו תורה תבלין'.

העולה מן הדברים שאין לו לאדם לדלג בתחילת דרכו למדרגות עליונות, ואם יעשה כך לא יחזיק מעמד בדרגתו ולא תהיה לו סייעתא דשמיא, אלא יש לעלות שלב אחר שלב כדרך שעולים בסולם. בכל מדרגה שעולים צריכים את ה'תורה תבלין', הן בכדי שההרגש יישמר ולא יאבד, הן עבור עצם היכולת להתגבר על היצר הרע, והן בכדי לא ליפול מן המדרגה החדשה. בדרך זו ניתן להתעלות בצורה בטוחה ולהגיע למדרגות עליונות.

הבחינה השלישית היא, שהתורה נקראת 'חומה', כדאי' במסכת ב"ב (ז, ב) 'חומה זו תורה'. בחינה זו נצרכת עבור העומד בדרגת 'תיקון', שהתורה עוזרת לו ומגינה עליו מכל הדברים החיצוניים שלא יפילו אותו מדרגתו.

ואף שבדרגת התיקון, ביארנו שאין נטייה פנימית לרדת מן המדרגה, ולכאורה בשלב זה אין צורך עוד בהגנה מפני נפילות. אלא שכבר כתב הגר"א (אדרת אליהו דברים א, א), שישנם שני יצרים הנלחמים עם האדם - יצר פנימי ויצר חיצוני. היצר הפנימי הוא הכוחות הטבעיים, איתם נולד האדם, ומתוך עצמו נלחמים בו להטותו אל הרע. והיצר החיצוני הוא ההשפעה של העולם החיצוני, דהיינו שאף כאשר האדם מצד עצמו מתוקן, אבל היצר החיצוני שמגיע מבחוץ יכול להשפיע עליו ולהפילו מדרגתו. לכן אף מי שעומד בדרגת 'תיקון היצר' עדיין נצרך להגנה של התורה שלא ייפול ממדרגתו.

ג

את היסוד הזה אנו מוצאים גם בפרשתנו. יעקב אבינו מעיד על עצמו שעמד בניסיון בבית לבן הארמי ושמר על תרי"ג המצות, וכן בהמשך דרכו עמד בגבורה נגד שרו